

Helge Årsheim skriver en masteroppgave i religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen.

RELIGION

Tro og fylkesmenn

Hva er egentlig religion? Den norske registreringen av trossamfunn bygger på leksikondefinisjoner av religiøsitet, og kommer dårlig ut i en sammenligning med våre naboland.

NRK Telemark kunne 10. august bringe nyheten om at et trossamfunn som tilber tallet pi (π) hadde blitt offentlig godkjent av Fylkesmannen i Telemark. Pi-ismens Vennesirkel ble registrert som trossamfunn i 2004, og blant grunnsetningene heter det at «Pi-ismen vedkjenner at absolutt alt kan uttrykkes med tall», og at dette «strekker seg til alle absolutte sannheter, naturlover og høyere universallover». Nyheten ble hyppig sitert, og en uke seinere gjorde fylkesmannen helomvending og slettet Pi-ismens Vennesirkel som registrert trossamfunn, og fremmet krav om at organisasjonen skulle tilbakebetale statstilskuddet de var tildelt for 2006.

Vedtaket ble i hovedsak begrunnet med opplysninger som hadde kommet fram i pressen, men la også til grunn trossamfunnets sentrale ritual: å gå rundt en ellipse fem ganger en gang om dagen, en praksis som stemte dårlig overens med fylkesmannens definisjon av hva det å være en religion innebærer.

Definisjonen av religion som legges til grunn av fylkesmennene er hentet fra Aschehougs leksikon, som karakteriserer religiøsitet som en holdning til en skjebnebestemmende makt utenfor den menneskelige livssfære. Videre bør denne holdningen inneholde «visse grunnbegreper som det hellige, åpenbaring, under, synd og offer». Det interessante med denne definisjonen er at den er så vag at den kan anvendes til å godkjenne og underkjenne nærmest hva som helst, noe nettopp pi-ismen er et godt eksempel på: å gå fem ganger rundt en ellipse passet inn i definisjonen i 2004, men faller utenfor i 2006.

Leksikale definisjoner fungerer utmerket som begrephistorier, men er hjelpeløse i sitt forsøk på å beskrive hva religion dypst sett handler om – de oppsummerer grunnbegrepene i vestlig religiøsitet de siste århundrene på bekostning av sentrale trekk ved andre religiøse tradisjoner. Tøyelige religionskategoriseringer av denne ty-

pen kan brukes som politisk maktmiddel: når et samfunn med en etablert majoritetsreligion må forholde seg til mennesker som ikke er religiøse etter det rådende mønsteret defineres de gjerne som uten religion, som i kolonitiden, eller som farlige sekter som ikke beskyttes av religionsfriheten, slik tilstanden er i en rekke europeiske land i dag.

Bevisstheten om religionsbegrepets begrensninger og dets anvendelighet som maktmiddel har ført til at de fleste som forsker på religion og religiøsitet i dag har gitt opp å enes om en endelig definisjon av religion, hva det er for noe, hva religion til syvende og sist inneholder. Nyere teorier om religion dreier seg i langt større grad om å komme med kritiske vurderinger av hvordan kategorien har blitt brukt opp igjennom historien, og å gjøre rede for hvilke religionsbegreper som finnes både blant de troende selv og ellers i samfunnet.

Fylkesmennene opererer åpenbart under helt andre forhold enn forskerne; en rettslig avgjørelse kan ikke bygge på de samme forutsetningene som religionsvitenskapen i vurderingen av religiøsitet. Rettslige avgjørelser bygger på konkrete bestemmelser som krever utvetydige definisjoner, og i forhold til trossamfunnsloven kan det være vanskelig å se hvilke alternativer til leksikale definisjoner som finnes. Ser vi til Sverige og Danmark finner vi to ulike måter å håndtere problemstillingen på. Begge landene opererer med lover om trossamfunn som i fremste

rekke er nøytrale bestemmelser som skal vurdere organisatoriske trekk ved samfunnet, i likhet med den norske ordningen.

I Sverige ble det i 1998 offentliggjort en egen utredning om nye religiøse bevegelser i landet. Utredningen ble foretatt av et tverrfaglig utvalg som vurderte eksisterende lovgivning og tok for seg hva fremveksten av nye religiøse bevegelser i Sverige kunne innebære. Utredningen inneholdt dessuten et utkast til en ny lov om trossamfunn

i kjølvannet av skillet mellom kirke og stat. Den resulterende bestemmelsen inneholder ingen krav til at trossamfunn må gjøre rede for sine sentrale doktriner. I dag håndteres registreringen av Kammarkollegiet, som er et sentralt forvaltningsorgan i Stockholm. Denne ordningen øker sannsynligheten for likebehandling betraktelig, ettersom all registrering foretas av samme organ.

I Danmark finnes det ingen egen trossamfunnslov, men ekteskapsloven og en rekke andre bestemmelser omtaler rettigheter og plikter for trossamfunn, noe som gjør en avgrensning nødvendig. Kirkeministeriet er ansvarlig for registreringen av nye trossamfunn, og tidligere fungerte biskopen i København som rådgiver. Etter innspill fra det religionsvitenskapelige fagmiljøet ved universitetet i København nedsatte ministeriet i 1998 et eget utvalg som skulle ha denne rådgivende rollen. Utvalget er sammensatt av sakkyndige innen religionsvitenskap, rettsvitenskap og teologi, og har siden utarbeidet detaljerte retningslinjer for bedømmelsen av nye trossamfunn.

Retningslinjene inneholder grundig veiledning til tolkningen av sentrale begreper: gudsyndkelse karakteriseres som et altfor snevert, teistisk begrep som må forlates i saksbehandlingen. Trossamfunnenes lære må kaste lys over troens sentrale grunnlag, gi uttrykk for bestemte oppfatninger om

rett og galt, og gjøre rede for eventuelle ritualer. Retningslinjene benytter ikke ladde begrep som «det hellige» eller «åpenbaring», og unngår dermed å styre saksbehandlingen i retning av en sammenligning med dominerende religiøse tradisjoner. Dette gir et godt utgangspunkt for en balansert og grundig vurdering av søknader om registrering.

Det er grunn til å stille spørsmål ved hvorfor man ikke har tatt lignende grep i Norge: her fattes avgjørelsene av 18 ulike fylkesmenn, som har et tvetydig regelverk å forholde seg til. Slik situasjonen er i dag avgjør saksbehandlere ved de ulike fylkesmennene disse rettslige spørsmålene uten å forholde seg til den omfattende sakkyndige ekspertisen som finnes på området. Praksis på bestemmelsen er deretter: trossamfunn uten etablerte oppfatninger i tråd med den leksikale religionsdefinisjonen får avslag, mens den samme definisjonen gjør det enkelt for dem som vil utnytte systemet og konstruere et livssyn med de korrekte ingrediensene.

Bestemmelsene om registrering av trossamfunn reiser i utgangspunktet ingen problemstillinger i forhold til religionsfriheten, ettersom det kun er organisatorisk sammensetning som skal vurderes. Dette er imidlertid en sannhet med modifikasjoner, ettersom vedtak om registrering av trossamfunn er retningsgivende for forståelsen av andre bestemmelser om religion og religiøsitet i det norske lovverket. Dessuten viser eksempelet med pi-ismen at også sentrale læresetninger gis avgjørende vekt i vurderingen.

Registrering av nye trossamfunn er på ingen måte en nøytral avgjørelse. Offentlig godkjenning sikrer legitimitet og bedrer økonomiske forutsetninger. Avgjørelsene om hvilke trossamfunn som godkjennes og hvilke som får avslag tar i betraktning både organisatoriske, sosiale og religiøse forhold. Det er en selvfølge at staten bør kunne avkreve informasjon fra trossamfunnene om disse ulike forholdene. Like selvfølgelig burde det være at søknadene blir vurdert etter vitenskapelige kriterier, og ikke etter leksikale minimumsdefinisjoner.

Helge Årsheim